

E. LOVINESCU IN ALEXANDRU GEORGE'S VIEW

Florin-Mihail Stavrescu, PhD Student, University of Bucharest

Abstract: In this paper we analyse Alexandru George's critical studies on the work of E. Lovinescu. It would be interesting to study E. Lovinescu's critical models and also his theories, among which aesthetic autonomy, the mutation of aesthetic values or the issue of revisions. The focus will mainly be on Alexandru George's criticism, but we will also consider other studies, less accessible, to which he refers.

Keywords: *Alexandru George, literary criticism, literary history, reviews, critical models*

Alexandru George se definește mai degrabă prin prisma romanelor sau a povestirilor publicate și încearcă să se dezică de titlul de „critic”. Motivele pentru care nu vrea să se definească drept critic pot fi găsite în diferitele scrieri ale acestuia. Spre exemplu, în prefața volumului *Semne și repere* din 1971: „autorul acestor studii nu a năzuit niciodată să devină un critic literar și nu a dorit aceasta pentru mai multe cuvinte, dar în primul rând pentru că nu a simțit nici un îndemn observând mai îndeaproape activitatea altor critici.” (George 1971: 5).

Aceste precizări ale autorului sunt contrazise de nenumăratele volume de critică literară sau de publicistică, care arată într-o mai mare măsură aplecarea către faptele de critică și istorie literară.

Mai mult decât atât, Alexandru George consideră „nefericită” atât orientarea critică creatoare (G. Călinescu), cât și cea științifică (structuralismul), fiind pentru o critică de „interpretare”, întrucât „critica nu-și îndeplinește sarcina decât în clipa în care ajunge la judecata de valoare” (George 1971: 10). În plus, rolul criticii literare ar fi acela de a se subordona creației, iar nu acela de critică creatoare „căci, după părerea autorului acestei cărți, critica trebuie să devină utopia logică a creației.” (George 1971: 14).

Am considerat necesară această introducere pentru înțelegerea modului în care Alexandru George percepe critica literară, întrucât „propunând *adecvarea* ca principală calitate a criticii, vom observa că acțiunea criticului nu se justifică propriu-zis prin metoda aleasă: impresionistă, științifică, istorică, dogmatică etc., ci doar prin rezultate.” (George 1971: 11).

În acest articol ne propunem să analizăm studiile critice ale autorului consacrate lui E. Lovinescu, încercând să punem în evidență perspectiva lui Alexandru George asupra teoriilor lovinesciene, printre acestea autonomia esteticului, mutația valorilor estetice sau problema revizurilor.

În primul rând, trebuie precizat faptul că Alexandru George a îngrijit edițiile de *Opere* (vol. I-IX, în colaborare cu Maria Simionescu), dar a scris și notele (în colaborare cu Margareta Feraru și Gabriela Omăt) la edițiile „*Sburătorul*”. *Agende literare* (vol. I-VI), de E. Lovinescu.

Volumul *În jurul lui E. Lovinescu* din 1975 reunește mai multe articole publicate în reviste literare, de asemenea există articole dispersate în seria de volume *La sfârșitul lecturii* (1973-1993), în *Întâlniri* (1997), în *Reveniri, restituiri, revizuri* (1999), în *Alte întâlniri* (2000) sau în *Alte reveniri, restituiri, revizuri* (2003).

Marea majoritate a acestor articole tratează problema revizurilor, a „maiorescianismului”, a „subiectivismului”, a „impresionismului”, a dogmatismului și a

modelelor în critică, dar și chestiuni punctuale, cum ar fi teza de doctorat a lui E. Lovinescu sau diferite probleme de context istoric.

Foarte interesante sunt și modelele culturale franceze ale lui E. Lovinescu, reliefate de Alexandru George începând cu Hippolyte Taine, Ferdinand Brunetière, Émile Faguet, Jules Lemaître, Anatole France, Remy de Gourmont, Sainte-Beuve sau Henri Bergson.

De exemplu, „Lovinescu nu era străin de istorismul și de determinismul lui Taine, pe care le limita însă la epocile mari de cultură, socotindu-le inoperante în cazul personalităților artistice.” (George 1975: 9). Mai mult chiar,

În autorul «Revizuirilor» se încrucișau mai multe tendințe care au toate ca izvor critica franceză; grație acestui fapt puteau coexista în el istorismul lui Taine (de la care a găsit temei pentru a dezvolta ideea relativității frumosului) și judecata rapidă, subiectivă, în aparență capricioasă, zisă «impresionistă». (George 1975: 72).

Iar „de la Brunetière a adoptat, tot cu anumite rezerve, viziunea literaturii ca o evoluție a genurilor, căutând a determina felul lor specific de existență și riscând o ierarhizare în ordinea realizării unor formule.” (George 1975: 9).

Émile Faguet, cel care i-a condus lui Lovinescu teza de doctorat la Sorbona, a reprezentat un exemplu pentru acesta din urmă, fiind „critic de structură și de gust tradițional, universitar cu merite recunoscute în cele mai înalte cercuri intelectuale ale Franței, membru al Academiei, și totuși scriitor impenitent pe la tot felul de reviste și gazete, cronicar dramatic, comentator politic etc.” (George 1975: 90). Faguet este descris de E. Lovinescu în articolul „În jurul impresionismului în critică I” ca fiind un critic impresionist:

E impresionist prin *săritura* sigură cu care intră în inima chestiunilor, cu care pătrunde orice problemă, înșfăcând-o, stăpânind-o, storcându-i miezul adânc; e impresionist prin înțelegerea imediată și instinctivă a notelor esențiale, prin pasul sigur cu care merge spre dănsese, fără ocol, fără «primblări doctrinare», fără abateri principiale, fără invocarea dogmelor nemuritoare, ci intuitiv și deadreptul; (Lovinescu 1909b: 562).

Mai mult, într-un articol anterior din aceeași serie, pentru E. Lovinescu impresionismul în critică ar reprezenta:

A merge de-a dreptul la aceste centre subsumătoare, de unde pleacă lumina spre periferii, a le studia, dându-le adevărul lor înțeles, a ocoli tot ce nu e semnificativ, a face, într'un cuvânt, acest procedeu de simplificare atât de firesc și necesar, este tocmai menirea criticii impresioniste (...) Ea presupune o reculegere și o privire mai cuprinzătoare; nemulțumindu-se cu desăvârșita cunoaștere a unor *părți*, ea cearcă să ne prindă *totul* chiar cu necunoașterea părților. În locul analizei subtile și minuțioase a unor amănunte, ce întunecă mai ades portretul zugrăvit, critica impresionistă ne dă un desen limpede, redus la linii caracteristice și pline de relief. Ea ne dă oarecum masca definitivă a înfățișării morale a unui scriitor. (Lovinescu 1909a: 423).

Problema impresionismului în critică este una foarte importantă, Alexandru George observă că ar fi vorba,

La un nivel superficial, tendința foarte vădită a criticului de a da scrisului său o expresie cât mai artistică. Scrierea frumoasă – sau calofilismul, cum o va numi ulterior, cu dispreț,

Camil Petrescu – este ceva nou în critica vremii care se străduia mai curând să convingă pe calea argumentării, a erudiției, a logicii. (George 1975: 95).

Faptul că E. Lovinescu caută să-și modeleze un scris „frumos” este privit cu scepticism de ceilalți critici, de exemplu G. Ibrăileanu consideră că „d. Lovinescu ține mai mult la stil decât la ceea ce are de spus” (G. I. 1906: 174) sau „problema literară, autorul, etc. în chestie e numai un pretext pentru d. Lovinescu de a-și arăta spiritul, cunoștințele, citațiile, anecdotele, – bunul gust. Chestia în sine, adevărul, sînt pentru d. Lovinescu pe al doilea plan, – căci d-sa este un sceptic rafinat...” (G. I. 1906: 174). Scepticismul care i se impută este motivat de E. Lovinescu ca venind din lipsa experienței (volumul de critică *Pași pe nisip* este primul studiu al lui), dar și prin influența lui Émile Faguet, cel care i-a condus teza de doctorat.

Spre exemplu, G. Călinescu scrie despre faptul că

E. Lovinescu a fost multă vreme socotit impresionist, fiindcă de altfel el însuși ținea să treacă astfel. Dar structura lui e mai mult a unui dogmatic. Impresionistul sugerează valoarea operei prin impresiunile sale, în vreme ce dogmaticul o demonstrează prin compararea cu anume reguli. Critica lui E. Lovinescu era, în faza începătoare, dogmatică în fond și fals impresionistă în forme. Câteodată ea nu era nici dogmatică ci numai fantezistă. (Călinescu 1941: 719-720).

În articolul „Zece ani de critică”, E. Lovinescu descrie încă o dată impresionismul, Alexandru George gândind că acesta înțelege prin impresionism de fapt intuiționism:

În jurul oricărui lucru se ridică nenumărate probleme; aspectele sub cari poate fi privită o operă de artă sunt felurite. Dacă am sta să le cercetăm pe fiecare în parte, ne-am risipi în amănunte, pierzând din vedere întregul. Impresionismul răspunde unei nevoi de unitate fundamentală minții omenești. (Lovinescu 1914: 186).

Dacă E. Lovinescu înțelege prin impresionism intuiționism, tot astfel Alexandru George consideră că „dogmatismul” criticului trebuie tradus printr-un alt termen. Cu alte cuvinte, E. Lovinescu ar înțelege dogmatismul ca fiind „afirmația limpede și răspicată” (George 1975: 108), însă „dogmatismul e cu totul altceva: e un stil de gândire care nici nu admite critica, necum s-o sprijine în aplicațiile sale. Dogmatismul postulează o teză care să fie acceptată fără control critic și fără obligația verificării experimentale.” (George 1975: 108), ceea ce arată distanța dintre „declarațiile” teoretice și „practica” propriu-zisă ale criticului. Mai mult, chiar E. Lovinescu în *Memorii II* scrie că „schimbarea de ton produsă de necesitatea autorității a fost, totuși, luată drept dogmatism.” (Lovinescu 1932: 22).

De asemenea, E. Lovinescu a preluat de la Remy de Gourmont și conceptul de „disociere” (George 1975: 32), iar ceea ce-i deosebește pe cei doi ar fi subiectivismul, așa cum descoperim la Gourmont, într-un articol despre Renan:

Cum am explicat deja de nenumărate ori, împotriva opiniei comune, critica este poate genul cel mai subiectiv dintre toate; este o confesiune perpetuă; crezând că analizează operele celuilalt, criticul însuși se dezvăluie și se expune în public. Această necesitate explică foarte bine de ce critica este în general atât de mediocră și de ce reușește atât de rar să ne rețină atenția, chiar atunci când tratează chestiuni care ne pasionează în cea mai mare măsură. Pentru a fi un bun critic, în fapt, trebuie să ai o personalitate foarte puternică; trebuie să te impui și să contezi pe acest lucru, nu pe alegerea subiectelor, dar pe valoarea propriului spirit. Subiectul interesează mai puțin în artă, cel mai adesea el nu este decât una dintre

părțile acesteia; subiectul nu contează nici în critică: el nu este decât un pretext. (Gourmont 1929: 13-14, trad. ns.).

Acest subiectivism se va regăsi mai apoi în critica lui M. Ralea sau în critica creatoare a lui G. Călinescu, care și-ar avea originea în impresionismul francez, „fie că-l receptează sau nu prin filiera lovinesciană” (George 1975: 103), iar critici precum „N. Manolescu sub forma ideii de imaginație critică și Ion Negoïtescu sub forma traducerii literare a unei intuiții critice” (George 1975: 301) s-ar înscrie în această direcție a criticii „creatoare”. Dacă pentru G. Călinescu istoria este percepută ca o „sinteză epică”, pentru E. Lovinescu acest lucru nu este valabil, critica acestuia fiind una „cu puține contingente cu subiectul, așa că, chiar dacă piloții afirmațiilor s’ar surpa, să dureze totuși construcția speculativă.” (Lovinescu 1931: 152).

Mergând mai departe cu ilustrarea modelelor culturale franceze, Alexandru George îl vede pe E. Lovinescu ca pe un „produs al criticii franceze, adică al unei școli de eleganță, ironie, subtilitate și mai ales marcat de o lipsă de exclusivism care a putut să-i atragă acuzația că ar fi un spirit sceptic” (George 1975: 242):

Stilul foiletonistic (termenul nu-l întrebuițăm fără a atrage serioasă atenția cititorului că nu conține în sine nimic peiorativ) este numai o expresie a temperamentului critic al lui Lovinescu pe care la o analiză mai atentă îl descoperim nu întâmplător pârtaș într-un spirit cu oameni ca J. Lemaître, Anatole France, E. Faguet sau Remy de Gourmont. Lovinescu e un produs tipic al criticii franceze, așa cum se dezvoltase ea de la Sainte-Beuve încoace, adică în felul unei activități legate de judecata simplă și promptă, într-un stil lipsit de orice armătură științifică, adresat unui public de nespecialiști, de «amatori» numai de artă, în toate sensurile ce se pot atribui acestui cuvânt. (George 1975: 90-91).

Apropierea lui Lovinescu de sistemul de gândire al lui Henri Bergson se produce din perspectiva conceptului de „intuiție”, definit ca „*simpatia* prin care ne transportăm în interiorul unui obiect pentru a coincide cu ceea ce acesta are unic și prin consecință inexprimabil.” (Bergson 1990: 181, trad. ns.). Ar exista, în viziunea lui Bergson:

...două maniere profund distincte de a cunoaște un lucru. Prima implică învârtirea în jurul acestuia; cea de-a doua, intrarea în lucrul respectiv. Prima depinde de punctul de vedere unde ne plasăm și de simbolurile prin care ne exprimăm. Cea de-a doua nu depinde de niciun punct de vedere și nu se sprijină pe niciun simbol. Despre prima cunoaștere se spune că se oprește la *relativ*; de cea de-a doua, acolo unde ea este posibilă, că atinge *absolutul*. (Bergson 1990: 177-178, trad. ns.).

Acest lucru îl putem vedea și în titlul studiului lui Alexandru George, *În jurul lui E. Lovinescu*. Maniera pe care o alege pentru a defini critica lui E. Lovinescu este de a se învârti „în jurul” acesteia, considerată de autor mult mai promițătoare decât cealaltă, care ar presupune intrarea în subiect, având ca dezavantaj chiar faptul că nu poate lua distanță de acesta.

Legat de motivele renunțării lui E. Lovinescu la o carieră universitară, acestea nu trebuie căutate în refuzul numirii acestuia la Universitatea din Iași (unde a fost numit G. Ibrăileanu), ci în faptul de a fi renunțat pur și simplu, nesimulat de acel răspuns negativ, consideră Alexandru George (George 1975: 92). Mai mult, G. Călinescu scrie că E. Lovinescu, „deși pregătit pentru cariera universitară, unde ar fi avut o altă posibilitate de lucru și un contact rodnic cu tinerimea, el n’a fost chemat. Și cu toate acestea opera lui întrecea pe a tuturor celor din specialitatea lui laolaltă.” (G. Călinescu 1941: 724).

De asemenea, Nicolae Iorga a cerut junimiștilor suspendarea colaborării lui E. Lovinescu la „Epoca” (George 1975: 58), însă cu toate acestea colaborarea va continua mai apoi. Mai mult, tot N. Iorga blocase intrarea lui E. Lovinescu la Academie „prin opoziție de ultim moment dar categorică” (George 1975: 249), Alexandru George arătând că nu fusese „preferat” Lucian Blaga, ci de fapt A. C. Cuza. (George 1975: 283).

Revenind la modelele lui E. Lovinescu, acesta oscilează între Maiorescu sau Faguet:

Copil aproape, când am dat peste seria de articole ale lui Émile Faguet din *Revue bleue* (Renan, Balzac, Taine, Maupassant etc. ce aveau să formeze mai târziu materia celor cinci volume de *Propos littéraires*) am simțit vertijul unui gol luminat de o bruscă ploaie siderală. Violența impresiei a fost atât de puternică, încât mi-a anulat toate facultățile începând ale spiritului critic; (Lovinescu 1931: 93-94).

În ceea ce privește faptul că revizuirile comportă o nouă înțelegere, o nouă valorificare a unei opere, Jules Lemaître scrie în *Les contemporains: études et portraits littéraires*: „Cum ar putea deci critica literară să se constituie în doctrină? Operele defilează în fața oglinzii spiritului nostru; dar, cum defileul este lung, oglinda se modifică în acest interval și, când din hazard aceeași operă revine, ea nu mai proiectează aceeași imagine.” (Lemaître 1886: 84, trad. ns.).

Mai mult decât atât, J. Lemaître scrie:

Dar, dogmatică sau nu, critica, oricare ar fi pretențiile ei, nu merge decât până la a defini impresia pe care ne-o produce, la un moment dat, o anumită operă de artă unde scriitorul însuși a notat impresia pe care a primit-o de la lume la un anumit moment.

Pentru că ar fi așa și pentru că, în plus, totul este vanitate, să iubim cărțile care ne plac fără a ne preocupa de clasificări și de doctrine, convenind cu noi-înșine că impresia noastră de astăzi nu o va angaja deloc pe aceea de mâine. (Lemaître 1886: 85, trad. ns.).

Cu alte cuvinte, criticul scrie sub presiunea de moment, este probabil influențat de noutatea unor idei și poate ajunge după o reflecție mai profundă la o cu totul altă concluzie. Aceasta este și situația lui E. Lovinescu, care în volumul *Istoria literaturii române contemporane* din 1937 sistematizează o materie mult mai amplă care fusese inițial redactată în șase volume. Cu toate acestea, nu ar fi vorba de un compendiu, așa cum îl va redacta G. Călinescu după apariția *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent*, ci de un studiu care încearcă să ierarhizeze dincolo de contextul imediat, de cele mai multe ori înșelător: „ea nu vine să completeze ediția mare, ci înseamnă o refacere a materialului și o concepție în cu totul alt spirit. Nu este o «altă» istorie a literaturii, ci o probă că Lovinescu era totuși capabil să devină un istoric.” (George 1975: 190).

Cealaltă versiune a *Istoriei literaturii române contemporane* (1926-1929) este amendată de Alexandru George, care consideră că „spirit[ul] critic e aplicat nu numai în exces ci și abuziv, adică pus să slujească mai curând o cauză literară decât adevărul. Ceea ce putea fi esența unei strălucite pagini de critică nu constituie și elementul unei analize concluzive sau al unui epilog istoric.” (George 1975: 190).

Conceptul „revizuirilor” nu era privit cu ochi buni, iar E. Lovinescu găsește ca argument faptul că „însăși concepția mutației valorilor estetice implică principial și revoluția valorilor critice, anulate în parte și de forțele inerției ce împiedică adaptarea sensibilității estetice la noile forme artistice.” (Lovinescu 1932: 18). Revizuirea ar implica o chestionare permanentă a trecutului prin prisma unei acțiuni a prezentului, însă având în vedere noțiuni

precum valoarea, gustul și evitând pe cât posibil ideile preconcepute sau ideile primite de-a gata.

Mai mult decât atât, „revizuirea este o operație care atestă o etapă de maturizare a unei literaturi: e momentul în care vitalitatea ei se dovedește atât de puternică încât ea acceptă să-și pună în discuție însăși realitatea de până la un moment dat.”(George 1975: 74).

Pentru G. Călinescu,

Fiindcă mutația valorilor e corelativă cu o schimbare de gust, frumos înseamnă ceea ce place unanim la un moment dat. Astfel E. Lovinescu pune bazele unei critici «obiective» în felul cel mai opus dogmaticului. El, criticul, nu are nicio părere stabilă și nicio responsabilitate. Înregistrează doar reacțiunile gustului public la operele contemporane, făcând lucrare de istoric. (G. Călinescu 1941: 722).

G. Călinescu îi reproșează astfel criticului lipsa „responsabilității” și a unei „păreri stabile”, cu toate că prin conceptul mutației valorilor estetice s-ar putea înțelege că valorile în sine trebuie privite contextual, iar faptul că E. Lovinescu își „revizuieste” opiniile critice nu ar însemna neapărat o lipsă de obiectivitate sau de responsabilitate, ci doar faptul că valorile se schimbă și ar trebui privite raportat la altele similare pentru a contura tabloul unei epoci.

De asemenea, E. Lovinescu vorbește despre caracterul re-creator al criticii: „unii critici au crezut că se pot apropia de esență, adică de frumos, prin intuiție, recreându-l prin emoție. Iată una din sursele impresionismului critic, pe care l-am practicat de la început, aducând o rază de lună în Bibliopolis și pe cea a zecea Muză...” (Cioculescu et al. 1942: 208). În plus, E. Lovinescu scrie că un critic bun trebuie să fie capabil să producă poezie sau proză, cu alte cuvinte să fie un critic care are „talent”, sensibilitate estetică, capabil să-și aproprie opera, să fie „artist”, iar nu „teoretician”. (Cioculescu et al. 1942: 213).

Vorbind despre „negativismul istoric lovinescian” (George 1975: 174), Alexandru George arată că toată critica de după E. Lovinescu a urmat o altă direcție, „ea s-a angajat în mari lucrări de restaurare și cercetare istorică, deși punctul de vedere estetic n-a fost pierdut din vedere, ci dimpotrivă, tocmai acesta a constituit un îndemn.” (George 1975: 174), astfel depășind viziunea lui E. Lovinescu asupra culturii trecutului, văzut ca unul perimat.

Un punct comun cu Paul Zarifopol ar veni din estetismul care ar preconiza „indiferența, apolitismul ușor disprețuitor” (George 1975: 295), iar „Măiorescu a fost un conservator, Lovinescu, Faguet sau Croce niște liberali radicali, D’Annunzio sau Barrès niște oameni de dreapta, Lemaître un conservator, Anatole France a aderat la comunism.” (George 1975: 295). În plus, Faguet, Lemaître, Remy de Gourmont și J.-J. Weiss, dar și Paul Zarifopol sau Titu Măiorescu, dincolo de conservatorismul politic se caracterizau și prin radicalismul gândirii. (George 2000: 78).

În ceea ce privește „maiorescianismul” lui E. Lovinescu, Alexandru George consideră că nu se poate vorbi de acest lucru în cazul criticului, întrucât „mentorul «Sburătorului» e o personalitate care depășește cu mult problematica datorie pe care o are față de înaintașul său, și ceea ce e mai important în felul în care Lovinescu și-a desfășurat activitatea l-a depărtat de junimism, ba l-a dus chiar la o poziție adversă.” (George 1975: 260). Înțelegerea greșită a lui Lovinescu drept „maiorescian” poate fi pusă și pe seama mărturisirii acestuia, potrivit căreia T. Măiorescu a fost un model, după cum criticul lasă să se înțeleagă. Alexandru George scrie despre E. Lovinescu că „până azi el este considerat de unanimitatea criticilor (cu excepția neînsemnată a subiscălitului) un maiorescian. Că nu e așa, că adevărata situație și importanța a lui E. Lovinescu sunt de căutat nu numai în succesiunea lui Măiorescu, ci alături de el și chiar uneori împotriva lui...” (George 1975: 281).

„Maiorescianismul” lui E. Lovinescu ar fi reprezentat astfel o legitimare, o posibilitate de exprimare liberă într-un climat opriment: „sub această egidă se legitima întreaga acțiune publică și publicistică din care ca importante realizări se numără în primul rând poezii din așa-zisa generație a războiului, cu toții trecuți prin cenaclul lovinescian.” (George 1975: 283).

În articolul „Maiorescianism?”, din volumul *La sfârșitul lecturii I* (1973), Alexandru George scrie despre faptul că „Lovinescu a izolat din activitatea lui Maiorescu ceea ce el a numit «autonomia esteticului», principiu susținut într-adevăr de înaintașul său” (George 1973: 135), însă faptul că Lovinescu a aderat la unul dintre principiile lui Maiorescu nu îl poate defini drept „maiorescian”.

Eugen Jebeleanu intuiește faptul că E. Lovinescu ar putea fi greșit înțeles, arătând că:

Ceea ce va trebui să se facă în primul rând, însă, va fi rectificarea anumitor puncte de vedere eronate din care a fost privit, încă din viață, criticul, ca și completarea unor date insuficiente. Obişnuiți cu șabloanele, cu simplificările și nu cu sintezele, de multe ori, studiind un fenomen, îl despuiem de o seamă de atribute esențiale. De câte ori n'am citit speculații mai mult sau mai puțin comice, pe tema personalității exclusiv olimpiene, marmoreene, impasibile a lui E. Lovinescu... (Jebeleanu 1946: 149).

Bineînțeles, există detalii interpretate decontextualizat care conferă o imagine deformată sau incompletă despre critic, sau sunt pur și simple rău-voitoare, speculând elemente care nu au nicio legătură cu realitatea sau adevărul. Eugen Jebeleanu plusează, arătând și alte elemente ale contextului în care E. Lovinescu scria:

Dacă aspectele omului au fost considerate cu ușurință, nici despre acelea privind personalitatea criticului care a luptat până în ultimele zile ale vieții sale pentru apărarea valorilor literare progresiste nu s'a scris îndeajuns. Campaniile lui E. Lovinescu împotriva sămănătorismului, a misticismului retrograd dela «Gândirea», a naționalismului iorghist nu pot fi uitate. Acelea, și altele, pentru apărarea fenomenului modernist împotriva tradiționalismului obtuz și obscurantist nu i-au fost iertate. Ele nu i-au fost iertate – și, atunci când bandele huliganice ardeau ziarele democrate, E. Lovinescu era zilnic amenințat, prin scrisori sau la telefon, cu moartea.

Când, mai apoi, a izbucnit războiul și bezna tracomanilor și-a întins funinginile peste câmpul literaturii, cenaclul lui E. Lovinescu continua să fie un loc la fel de ospitalier pentru scriitorii de orice «origină etnică». Combativitatea lui E. Lovinescu nu era în scădere, ci dimpotrivă. (Jebeleanu 1946: 151).

Cu toate acestea, Alexandru George conchide că perioada dogmatismului a negat rolul lui E. Lovinescu și „în cel mai bun caz uitarea s-a așternut asupra amintirii sale; atât ideile cât și îndrumările sale au fost combătute ca fiind dușmănoase dezvoltării literaturii iar scriitorii pe care își sprijinise sau își întemeiasse critica au suferit același proces de negațiune sau de minimalizare.” (George 1975: 290).

Cu toate acestea, „bătălia pentru E. Lovinescu nu s-a isprăvit” (George 2003: 83) și ne-am putea întreba de ce ar fi vorba de o bătălie. În primul rând, pentru că perioada comunismului a adus o serie de mistificații, ca să nu mai vorbim de perioada în care criticul scria, când nu se putea spune adevărul din cauza unui climat nepotrivit: spre exemplu, trebuie reamintit faptul că E. Lovinescu a primit atât telefoane cât și scrisori de amenințare, așa cum am văzut mai sus în articolul lui Eugen Jebeleanu.

Severitatea cu care E. Lovinescu îi tratează pe scriitorii consacrați și indulgența pentru cei care sunt la debut arată atitudinea critică a acestuia, după cum a observat Alexandru

George, arătând că despre Slavici „n-a pomenit niciodată, pe Caragiale l-a supus unei critici dintre cele mai severe, iar pe Macedonski a refuzat să-l reabiliteze deși ocaziile nu i-au lipsit în mai multe rânduri” (George 1978: 25). De cealaltă parte, avem exemple ca O. Goga, Cerna, Sadoveanu, Hortensia-Papadat Bengescu, G. Brăescu, L. Rebreanu, I. Barbu, Camil Petrescu, Camil Baltazar, scriitori puțin cunoscuți în epocă.

Alexandru George îi reproșează lui E. Lovinescu faptul că nu l-a tratat pe Pompiliu Eliade așa cum ar fi trebuit, având în vedere faptul că E. Lovinescu a preluat foarte multe idei de la P. Eliade (George 1978: 158). Pompiliu Eliade este precursor al criticii impresioniste în România, el este primul care îi menționează în cursul său *Ce este literatura?* pe Brunetière, Lemaître sau Taine (George 1978: 164). Cu toate acestea, P. Eliade este eliminat din *Istoria literaturii române contemporane* (1937), ceea ce Alexandru George consideră că a fost un motiv și pentru G. Călinescu de a ignora opera lui P. Eliade. (George 1978: 161).

E. Lovinescu a acreditat sistemul împărțirii pe curente, Alexandru George considerând că „la el tipul «artist» se afla în conflict cu formația lui scolastică la metoda istorică a lui Lanson și la atmosfera universitară dominată de «evoluționismul» lui Brunetière.” (George 1980: 6).

Eseul lui Alexandru George, *În jurul lui E. Lovinescu*, a fost interpretat de criticul Nicolae Manolescu în *Literatura română postbelică* astfel:

Din această circumspecție congenitală care-l silește să reia toate probele, ca un detectiv specializat în redeschiderea cazurilor clasate, cu decizie și totodată cu scepticism, provine și impresia de paradoxal pe care unele pagini o lasă. Alexandru George are mereu aerul că ia în răspăr opinia curentă, nefiind totuși un critic extravagant. (Manolescu 2001: 200).

Criticul intuiește o „impresie de paradoxal” și din faptul că uneori Alexandru George nu expune complet o idee, iar uneori se găsesc mici contradicții care nu trebuie privite decontextualizat, ci încadrate într-o viziune de ansamblu.

După cum am observat până acum, Alexandru George face o critică punctuală, încercând să elucideze anumite neînțelegeri sau erori. Gestul său este privit cu scepticism de ceilalți critici, care îl consideră pe Alexandru George mult prea centrat pe detalii decât pe o viziune de ansamblu. Înlăturând eticheta de „demolator” aplicată de Eugen Barbu, descoperim un critic de detaliu, pentru care contextul este foarte important, așa cum și o bună cunoaștere a istoriei îl caracterizează. Deși insistă uneori pe anumite direcții, acest lucru nu trebuie privit cu circumspecție, ci ca o încercare de a-și impune punctele de vedere.

Modelele sale culturale ar putea fi și cele ale lui E. Lovinescu, pentru că Alexandru George este un critic de structură și de formație preponderent franceză, traducând din autori francezi (Philippe van Tieghem, Jean Starobinski, Remy de Gourmont, Anatole France, Jean-Pierre Richard), dar și din autori italieni (Salvatore Battaglia).

Am analizat în acest articol studiile critice ale lui Alexandru George consacrate lui E. Lovinescu, încercând să punem în lumină viziunea acestuia asupra problemei revizuirilor, a „maiorescianismului”, a „subiectivismului”, a „impresionismului”, a dogmatismului și a modelelor în critică. Cu toate că unele dintre punctele sale de vedere sunt discutabile, Alexandru George vine cu argumente și cu exemple care să-i susțină ideile. Rezistența celorlalți în acceptarea punctelor lui de vedere vine probabil și dintr-o teamă că „valorile” consacrate și legitimate prin canon să nu fie zdruncinate. Doar un examen critic viitor va putea șterge toate iluziile și mistificațiile cu privire la diferitele subiecte, se vor depăși ideile luate de-a gata, însă – cum spuneam – probabil doar în timp se va produce această schimbare, accelerată de o viziune mai largă asupra literaturii noastre, dar privind comparativ și alte literaturi.

Acknowledgements

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

BIBLIOGRAPHY:

- BERGSON, Henri. 1990. *La pensée et le mouvant*. Paris: Presses Universitaires de France.
- CĂLINESCU, G. 1941. *Istoria literaturii române dela origini până în prezent*. București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă.
- CIOCULESCU, Șerban et al. 1942. *E. Lovinescu*. București: Vreimea.
- GEORGE, Alexandru. 1971. *Semne și repere*. București: Cartea Românească.
- GEORGE, Alexandru. 1973. *La sfârșitul lecturii I*. București: Cartea Românească.
- GEORGE, Alexandru. 1975. *În jurul lui E. Lovinescu*. București: Cartea Românească.
- GEORGE, Alexandru. 1978. *La sfârșitul lecturii II*. București: Cartea Românească.
- GEORGE, Alexandru. 1980. *La sfârșitul lecturii III*. București: Cartea Românească.
- GEORGE, Alexandru. 2000. *Alte întâlniri*. București: Cartea Românească.
- GEORGE, Alexandru. 2003. *Alte reveniri, restituiri, revizuri*. București: Cartea Românească.
- GOURMONT, Remy de. 1929. *Promenades Littéraires*. Paris: Mercure de France.
- I., G. [Ibrăileanu, Garabet]. 1906. Eugen Lovinescu, „Pași pe nisip”. *Viața Românească*, Anul I, Nr. 4: 174-175.
- JEBELEANU, Eugen. 1946. Amintiri despre E. Lovinescu. *Revista Fundațiilor*, Anul XIII, Nr. 11: 149-152.
- LEMAÎTRE, Jules. 1886. *Les contemporains: études et portraits littéraires*. Paris: H. Lecène et H. Oudin.
- LOVINESCU, E. 1909a. În jurul impresionismului în critică. *Convorbiri literare*, Anul III, No. 6: 421-424.
- LOVINESCU, E. 1909b. În jurul impresionismului în critică I. *Convorbiri literare*, Anul III, No. 8: 558-564.
- LOVINESCU, E. 1914. Zece ani de critică. *Flacăra*, Anul III, No. 23: 185-187.
- LOVINESCU, E. [1931]. *Memorii I*. București: Cugetarea.
- LOVINESCU, E. [1932]. *Memorii II*. București: Cugetarea.
- MANOLESCU, Nicolae. 2001. *Literatura română postbelică. Vol. III. Critica și eseul*. Brașov: Aula.